

Els governants contemporanis qui's perfumen ab la variada sentor d'essències democràtiques, artificialment obtingudes, podrien emmirallarse en lo document transcrit per a fer-se càrrech de lo que era la Democracia migeval y com les Corporacions populars de la Confederació sentien la Civiltat llur y la dignitat reyal que consideraven com la propia dignitat.

JOSEPH M.^u ROCA

1.^r de setembre de 1923.

LA MÚSICA EN LA CORT DE JOHAN I

Per a recontar l'estat general de la música en temps de nostres Comtes-Reys hauríem de resseguir als grans tractatistes que tècnicament molt bé la descriuen y, de manera assenyalada, nostre amich malaguanyat, mestre Huch Riemann, en sa magnífica obra *Manual de la Historia de la Música (Handbuch der Musikgeschichte)*; emprò m'apar més pertinent prescindir de tecnicismes y fixar la atenció en los fets ab la música relacionats dins la casa de nostres Comtes-Reys, de dinastia catalana, fins arribar al Aymador de la Gentilesa, qual cort es l'objecte principal d'aquest treball.

En la cort de Ramon Berenguer III comença a organitzar-se l'art musical dels trobadors que de Provença vingueren a la casa reyal.

Alfons I fou trobador entès en poesia y en música, y se'l considera dexèble de Berenguer de Palou.

Pere I sabia trobar, emprò resultava inapte per a musicar ses trobes. A elles posava música lo cèlebre Perdigós, bon cantayre y viulei.

Nostre gran Rey Jaume I fou, en nostra terra, lo qui primer legislà sobre joglars.

En la cort de Pere II brilla l'excels joglar Pere Selvatge. Es gran la inspiració de ses obres musicals, totes tendror, de vena verament popular.

En temps d'aquest Rey se vegé Catalunya invadida pels joglars y joglaresses que vingueren de França, los qui

donaren un cert tom als cants. L'ur conducta era quelcom llicenciosa; nostre Rey procurà posarhi remey, y, al efecte, imposà certes limitacions a la joglaría. Donà, además, unes ordenances als joglars de la casa reyal. Dos de sos joglars devien ésser tocadors de trompa, lo terç de tabal, y'l quart de trompeta. Mana en aytals ordenances que en la hora dels àpats los joglars fassen música. Encar que vulga ohir altres instruments de casa, o forasters, los quatre citats vénen obligats a tocar. Per Coresma no hi haurà música als àpats. Als joglars que toquen altres instruments lo Rey los cridarà quan li acomode. Tampoch vol música los divendres. Tots los joglars han de saber tocar la trompa per poder ferho en temps de guerra. En aquestes ordenances hi ha una paraula, *la fi del menjar*, en lloch de la corrent actual de *postres* que apar emmatlevada del castellà.

Al parlar de trompes havèm de dir que en cap monument de la Edat mitjana's veu la trompa tal com avuy la tenim imaginada, o sia un instrument de metall de forma cargolada, com lo *Strombos*, o cargol marí, que usà la antiga Grecia. Per trompes s'entenen, unes vegades, senzills corns generalment laborats ab banya de bou, y altres, los corns de guerra y de grans solemnitats eren generalment trompetes rectes com la *Tuba* dels romans.

Axís, en textos citats per Juvinal, se diu que'ls trompadors trompen quan los cavallers han d'anar a la batalla, y també quan han d'exir per qualsevol acte cavalleresch, torneig, coronacions, etc.

En la coronació d'Alfons III, segons ne fa esment en Muntaner en sa *Crònica*, hi anaven tres cents parells de trompes, o sien corns llarchs o bé trompetes rectes, a tall de tubes romanes, lleugerament més curtes que les que usa Verdi en la *Aida*.

Les trompetes, axís anomenades en aquell temps, eren petits corns de banyes de bou o animal similar. Se'n conserva una de molt característica, del segle XIII, en un castell-palau del Duch de Mòdena. Es un bell instrument ab exquisits ornaments d'argent cisellat. Es de banya de brúfol, primorosament buydada, ab forats graduadors d'adequades notes.

En temps d'Alfons III eren anomenats joglars més comunament los cantadors de versos, com en Novellet, en Romaset y en Comí; als altres se'ls deya trompadors, violers, etc., segons l'instrument que tocaven.

Los joglars se reorganisaren a França y altres regions prenent lo nom de ministrils, nom que ve de *ministerialis* y aquest de *ministerium*. Aquesta organisió obehía a defugir persecucions de què eren objecte gran part de joglars per la depravació de costums d'alguns d'ells; hi aydava també un bell esperit de perfecció. En ses escoles, *Scholæ ministrorum*, era hont s'aprenien les millors cançons y tonades y's perfeccionava l'art de sonar instruments. Aviat se n'establiren a Catalunya, essent un dels millors mestres lo cèlebre Gormandell.

En temps de Pere III los ministrils abundaven a Catalunya. Mentres lo Rey estava embrancat ab guerres, l'infant Johan, de dolç caràcter y gran aymador de lletres y arts, portat del dalit de la música, organisà una cobla de ministrils, que dirigía (com a *Rex ministeriorum*) son professor lo cèlebre alemany Mittag (catalanisat a Barcelona, adoptant la forma acatalanada de Midach) y entre altres músichs l'harpista Armer y'l gran músich Gormandell, hàbil en diferents instruments, especialment en la cornamusa o sach de gemechs.

En los pochos anys que durà lo regnat de Johan I foren protegides les lletres, les arts y àdhuch les ciencies.

A començaments de la catorzena centuria se fundà a Tolosa de França lo Gay Consistori de la Gaya Ciencia, anomenat més tart, en la quinzena, dels Jochs Florals. Fou lo primer poeta premiát l'Arnald Vidal de Castellauduri, en gazardó d'un seu magnífich sirventesch.

En Fastenrath pogué esbrinar, per noticies molt vérosímils, la existencia de música d'arpes en aytals Jochs Florals, o festa precursora dels metexos. Amenisaren, donchs, segons totes probabilitats, dit acte gayes donzelles que ab llurs suaus pulsacions feyen vibrar lo poèlich instrument. Per ço en Fastenrath establí a Colonia que erardines arpes sublimessen, ab llur dolç sò, la poètica festa.

Tenint noticia nostre Johan I d'aytals festes de la poesia a Tolosa, encarregà als poetas Lluís d'Aversó y Jaume

March que instituhissen semblant acte en honor de la Gaya Ciencia a Barcelona. Tingué lloch la solemne institució lo 25 de març de 1393, dia de la Encarnació, o Nostra Senyora de març.

Acudí al acte pel Rey organisa't nostra millor societat quatrecentista. Los nobles cavallers, los homes de lletres y d'armes, les dames d'alta niçaga y les donzelles placenteres d'agradívol esguart elogiaven la gran festa que Johan I bellament ofrenat los hi havia.

Nostra música degué, com a Tolosa; aydar a donar major relleu a aytal celebració, ohintse les harpes sospirant en lo delitós remoreig d'acordades notes fetes brollar de transparents cordes per l'expert mestre Armer y sos dexebles d'un y altre sexe, en la escala única en què possible era en l'antigor lluhirse, que era la escala natural.

Mestre Armer fou una gloria en la historia de nostre art. Fou lo millor sonador d'harpa de la catorzena centuria. En Martinet y sos aprofitats seguidors y seguidores continuaren sa escola y son art, passant, ab la tradició sempre servada, per los grans harpistes catalans de la quinzena y setzena centuries, entre los qui's distingiren en Prats y en Mirambell, fou heretat en lo segle XVII per lo cèlebre Tomàs Milans, qui, puntejant son poèlich instrument, brodà lo *Stabat Mater*, que sa escolanía cantava mentre Sant Joseph Oriol enlayrava son ànima pura a la mansió dels cels.

Bé mereix ací un recort lo gran músich, lo gran mosista Gormandell, anomenat Matadança. La cornamusa, instrument que ab més perfecció tocava, era un instrument pastoril, que encar que de sò nasal, estava provist d'un tubu cantàbil, hont, per medi del buf, se produhien les dolces canturies que improvisava lo gran músich català. L'acompanyament consistia en flauteta y petit tambor.

Altres ministrils instrumentistes de la cort de Johan I foren, a més del harpista Martinet, en Johan y en Nicolau dels orguens, en Gilabert del *exaquier* y en Galter, habilísim violer.

Les òrgues que tocaven en Johan y en Nicolau eren les anomenades *òrguens de coll*, o sia orgues portàtils; orga que lo músich organista portava penjada, donant vent ab una

manxa ab la mà esquerra y ab la dreta recorrent lo teclat. Se podia tocar caminant.

Nostre *exaquier*, que tocava en Gilabert, era una lira de sis cordes, o sia una mena d'*hexachorde* que la civilisació grega nos dexà a Catalunya. Era pròpiament el *testudohexachordalis* dels tractadistes del Laci. Instrument molt dolç, y d'agradable sonoritat, encar que de reduhida extensió.

La viola que tocava en Galter era instrument a propòsit per ballar y divertir-se. S'anomenà primitivament *viula*, que es un síncope del baix llatí *vitula*, instrument per fer divertir; procedia aquest del llatí *vitulari*, alegrarse, gaudir debò debò. Aquest verb derivava de *Vitula*, deessa de la alegria, que's troba mencionada en Pompejus Festus y altres autors. Fou aquest instrument la mare d'una serie d'instruments de les Edats mitjana y moderna, y li deuen sa existencia tots los actuals de la família d'arquet que d'ell deriven : violí, viola, violoncello y contrabaix.

Los millors ministrils de Johan I eren lo provençal Colinet y l'alemany Eberling, catalanizat ab lo nom d'Everlí.

Aquest derrer era un dels millors del món per sa veu, son art de compondre y son mèrit en tota lley de conexements de poesia y música. Lo Rey de França lo copdiciava y lo demanà ab insistència a Johan I. Aquest no li volgué dexar per dues rahons. La primera perquè no volia que ningú tingués més bons ministrils que'ls seus; la segona perquè en altra època havia negat en Colinet al Rey de Castella, al de Navarra y al Comte de Foix.

Comparant en Colinet ab l'Everlí, diu que com aquest derrer no se'n pot trobar de millor enloch del món. L'Everlí s'havia format en la cort del Duç d'Austria. Estich recollint noticies per traçar sa biografia, de la que faré, en son temps, si Déu vol, ofrena a la Academia.

Johan I fou lo primer de nostres Reys que intentà dexar constituída una capella de música, ben regulada, en sa cort. Lo nombre de sos ministrils era generalment de deu fixos. En un llibre s'apuntaven tots llurs serveys y altres pertinents extrems.

Lo vestit que sos ministrils usaven era de drap blanch y vermell, ab un distintiu d'argent, curosament treballat, que fabricava l'argenter de la reyal casa.

Cap més de nostres sobirans se taleyà per la música. Los Reys que havien de perfeccionar lo intentat per Johan I tenien d'ésser los Reys Catòlics, del punt de vista musical de qual Cort m'ocuparé en altre estudi.

JOSEPH R. CARRERAS Y BULBENA

Opinió d'en Riemann y altres musicògrafs sobre Alfons I y Pere I. Legislació d'Alfons I sobre joglars. Arxiu Corona Aragó, Alfons I, 299. — Jaume I en les constitucions *pactis et treguæ* a Tarragona l'any 1234. — Biblioteca Nacional de Madrid; sala de manuscrits E. 21. — M. Gubinal. Rapport a M. le Ministre de l'instruction publique (Paris, 1838), p. 18, hont se cita un manuscrit trobat a Roma. — Ramon Montaner en sa *Crònica*. — Ibid, cap. ccxcviii. — *Mémoires et documents publiés par la Société Savoisienne*. — Lefevre, *Materiaux pour l'histoire des arts dans le Cambresis*. — Lacroix, *La musique au siècle de Saint Louis*. — Arxiu de la Corona d'Aragó. Registres de Cancilleria. *Sigili secreti*, núms. 1952-54. — Poitevin-Peltavi, *Histoire des Jeux Floraux*, Toulouse, 1815, Introducció y Primera època. — Declaració manuscrita d'en Fastenrath en carta adreçada a ma persona. Se poden veuré també per lo lloch que ocupen les harpistes los volums dels *Kölner-Blumen Spiele* en la època de Johan Fastenrath y de sa viuda Na Lluïsa Goldmann. — Antonio de Bofarull y Brocà, *Historia de Catalunya*, t. v, p. 46, col. 2.^a, en relació en la pàg. 47, col. 1.^a, a un document firmat a Valencia lo 20 de febrer de 1393. — Arxiu de la Corona d'Aragó, los ja. citats n.º 1952-54 de *Sigili secreti*. Registre de Cancilleria. — Les demés notícies d'aquest treball quals fons no cito, fil per randa, se fonamenten en l'innombrable nombre de paperets que ab. relació a mos estudis de musicografia tinch aplegades. — N. del A.

Tercer Congrès d'Historia de la Corona d'Aragó, a Valencia

(I.^a A 5 JULIOL 1923)

Serà interessant mirar uns quants anys enrera, per saber com han començat nostres Congressos d'Historia de la Corona d'Aragó, dels quals, lo tercer, acaba d'efectuarse a Valencia. A mitjans del any 1904, la revista manresana *El Pla de Bages*, publicà un article entusiasta, sots lo lema «*Via fora per la historia de la terra*». Se clamava per la organissació d'un gran certamen històrich. La idea sigué recollida al poch temps per la *Gazeta Vigatana* (26 d'octubre de 1904), en un escrit de Just Cassador, titulat «El certamen